



ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ І МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

УДК 330.3:338.49

Тульчинський Р.В.,
канд. екон. наук, доцент, завідувач кафедри менеджменту і
публічного адміністрування,
ПВНЗ «Міжнародний науково-технічний університет
імені академіка Юрія Бугая»

РЕГІОНАЛІЗМ ТА ЙОГО СУТНІСТЬ: РІЗНОМАНІТТЯ НАУКОВИХ ПОГЛЯДІВ

Tulchinskiy R.V.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., head at the department
management and public administration
PHEI "Academician Yuriy Bugay International
scientific and technical university"

REGIONALISM AND ITS ESSENCE: DIVERSITY OF SCIENTIFIC VIEWS

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку світових економічних відносин визначається процесами глобалізації та інтеграції, що своєю чергою вплинуло на створення нової моделі розвитку економічних відносин, а саме становлення нового регіоналізму. Економічний розвиток країни багато в чому залежить від ефективності розвитку її регіонів, їх конкурентоспроможності на світовому ринку. В Україні становлення нового регіоналізму відзначається розпочатими процесами децентралізації владних повноважень, розробленню стратегічних заходів щодо розвитку регіонів тощо. Але, необхідно зауважити, що становлення нового регіоналізму в Україні вимагає особливої уваги до його теоретико-методологічного підґрунтя. У науковій літературі досі триває дискурс щодо теоретичних засад становлення нового регіоналізму та пов'язаних з ним процесами. Так, наприклад, неоднозначними залишаються тлумачення самої сутності понять «регіоналізм» та «регіоналізація», що зі свого боку вимагає обґрунтування понятійно-категоріального апарату.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам становлення нового регіоналізму в умовах глобалізації та інтеграції й обґрунтуванню його теоретичних засад, у тому числі понятійно-категоріального апарату присвячено праці вітчизняних дослідників, а саме: О. Білоруса, І. Бураковського, М. Бутко, Є. Василькова, З. Варналія, А. Гальчинського, Б. Губського, М. Гетьманчука, І. Зварич, Т. Кальченка, Д. Лук'яненка, В. Новицького, Ю. Пахомова, В. Рокочої, О. Чугріни, В. Чужикова, Г. Щедрової, І. Яковюка й ін.

Серед іноземних дослідників, які досліджують питання нового регіоналізму, необхідно відмітити: І. Бека, Д. Данкерлі, М. Калкуллі, М. Кітінга, М. Легренці, І. Мені, Х.-Ю. Пуле, Е. Томпсона, Л. Фосетта, П. Шмітта-Егнера, П. Юкарайнена та інші.

Неоднозначність тлумачення сутності поняття «регіоналізм», а також ототожнення його з поняттям «регіоналізація» ускладнює не тільки дослідження засад формування нового регіоналізму, а й розробку практичних засад його становлення в Україні.

Постановка завдання. Метою статті є подальший розвиток теоретико-методичних положень щодо уточнення понятійно-категоріального апарату нового регіоналізму, а саме уточнення сутності поняття «регіоналізм». Для досягнення поставленої мети було вирішено такі завдання: проаналізовано поняття «регіоналізм» в тлумаченні авторів різних наукових шкіл; надано підсумки проведеного аналізу; висловлено власну думку щодо цього поняття та надано авторське тлумачення його сутності. Об'єктом наукового дослідження є процес становлення нового регіоналізму, предметом – теоретичні, методологічні та прикладні аспекти регіоналізму.

Виклад основного матеріалу дослідження. В Україні сьогодні відбуваються процеси становлення нового регіоналізму, але при цьому зустрічаються полярні точки зору щодо цього процесу, а його противники вважають, що регіоналізм несе в собі загрози суверенітету та цілісності державного устрою. Це підтверджує актуальність даного напрямку дослідження та вимагає визначення сутності поняття «регіоналізм».

Я. Машбіц визначав регіоналізм «як факт існування в країні районів зі значними природними, господарськими, соціальними та етнокультурними розбіжностями. Але, найважливішим у регіоналізмі є те, що населення того чи іншого району усвідомлює, що він – їхня батьківщина. При цьому мешканці того чи іншого району тісними узами економічного й насамперед духовного та культурного складу нерозривно пов'язані з ним» [8, с. 31]. Таким чином, видатний географ наголошував на територіальній інтеграції не на соціально-економічній основі, а на культурно-духовних цінностях. Але, необхідно наголосити, що новий регіоналізм, спрямований на отримання соціально-економічного ефекту за умов об'єднання регіонів для більш ефективного використання потенційних можливостей, у тому числі природних, з метою отримання конкурентних переваг на ринку.

Професор З. Варналій, визначаючи регіоналізм, наголошує на його базовому принципі, а саме: «розширення функцій і повноважень на регіональному рівні з одночасним посиленням відповідальності перед населенням і державою. Цей базовий принцип відповідального регіоналізму є формою розв'язання протиріччя, що існувало та існуватиме між центром і регіонами, і в цілому сприятиме консолідації та подальшому ефективному розвитку кожного регіону та держави загалом» [3, с. 149]. Вчений, по суті, наголошує на децентралізації владних повноважень та посиленні відповідальності регіональних органів влади перед його мешканцями та суспільством в цілому.

Вітчизняні вчені О. Бойко-Бойчук та А. Хорунжий наголошують, що новий регіоналізм – «є частиною національної стратегії соціально-економічного розвитку країни, пов'язаною із здійсненням адміністративної реформи та впорядкуванням територіального устрою країни, що реалізується шляхом здійснення органами виконавчої влади та місцевого самоврядування системи заходів для забезпечення ефективного комплексного управління соціально-економічним розвитком країни та її регіонів» [1, с. 25]. Науковці вважають, що регіоналізм є комплексною стратегією соціально-економічного розвитку регіонів та країни в цілому.

М. Бутко зазначає, що «новий регіоналізм – об'єднує різномірні процеси, сутність яких полягає в утворенні регіонів, які не пов'язані з офіційними адміністративними кордонами та характеризуються високим міжнародним конкурентним статусом» [2, с. 101].

Н. Мирна визначає, що регіоналізм «належить до практики перерозподілу певних владних повноважень центрального уряду з метою надання територіальним інституціям проміжного статусу між центральним і місцевим рівнями. Регіоналізм походить із периферії, а регіоналізація є відповіддю на це центру» [9]. Протилежну думку щодо виникнення витоків регіоналізму має Т. Кучера. Вона наголошує, що «в основі регіоналізму лежать відносини по висхідній лінії, що направлені «зверху – вниз» (bottom-up) і призводять до свідомого підтримування різних центрів регіонального тяжіння, а в політичному аспекті характеризуються децентралізацією влади. У широкому та узагальненому вигляді регіоналізм – це система заходів щодо самостійного управління й особливих привілеїв, які надаються окремим регіонам (округам, областям, провінціям)» [5, с. 33]. У даному випадку, погоджуючись, що регіоналізму притаманна децентралізація, на наш погляд, регіоналізм не пов'язаний з наданням саме привілеїв окремим територіям, а також з тим, що це рух зверху, оскільки процеси врахування інтересів та потреб регіонів виникають саме знизу, тобто зв'язок «знизу – вгору». При цьому, звичайно, відбуваються процеси, що відповідають на ці виклики, а саме «зверху – вниз».

Щодо протилежності точок зору відносно початкового походження регіоналізму, необхідно зазначити, що існує два теоретичних напрями, які у світовій економіці поділяються на так званий «висхідний» та «низхідний» регіоналізм, у залежності від того, хто виступає ініціатором надання регіонам певних суб'єктних властивостей та повноважень. Так, при «висхідному» регіоналізмі ініціатором є регіон, тобто «знизу – вгору», а при «низхідному», навпаки – центр, тобто «зверху – вниз».

Згідно з англійським дослідником М. Кітінгом, який вважається засновником теорії нового регіоналізму, «висхідний» регіоналізм «можна спостерігати у формі ідеології регіональних еліт європейських держав, яка, маючи різні форми та варіанти аргументації залежно від регіону та конкретних історичних обставин, у цілому, відстоює курс на більшу регіональну автономію» [16, с. 14-15].

Німецький науковець Х.-Ю. Пуле дотримується такої ж думки та зазначає, що «тезою ідеології регіоналізму є боротьба регіону за децентралізацію держави і набуття більших прав, насамперед автономії» [17]. Інші західні дослідники, І. Мені та Т. Хьогін, наголошуючи на національних та етнокультурних мотивах, порівнюють «висхідний» регіоналізм з «регіональним націоналізмом».

Так, І. Мені зазначає, що ««висхідний» регіоналізм є «мобілізацією периферії на її власний розвиток», перетворення нейтральної категорії «територія» в політично значиму в результаті атрибуції їй населенням етнічних, історичних, мовних та інших цінностей. Таким чином, в результаті розвитку

регіоналізму, територія (що перетворюється з аморфного простору на регіон) стає об'єктом і суб'єктом політичної боротьби» [6].

Відносно «низхідного» регіоналізму М. Кітінг зазначає, що він «може бути представлений у вигляді гри з ненульовою сумою, в якій кожний учасник може виграти: депресивні регіони – за рахунок зростання, розвинені регіони – за рахунок зняття надмірного навантаження, національна економіка – за рахунок збільшення продуктивності і полегшення інфляційного тиску. У такому розумінні, «низхідний» регіоналізм також допомагає центральному уряду інтегрувати периферійні території та, у підсумку, посилити національну єдність» [15, с. 2]. При такій формі регіоналізму держава діє, перш за все, відповідно до власних інтересів, у тому числі, через децентралізацію владних повноважень.

Науковці вважають практичним прикладом «низхідного» регіоналізму модель розвитку ЄС «Європа регіонів», а втіленням «висхідного» регіоналізму – модель «Європа через регіони».

Т. Кучера визначає регіоналізм як «природний принцип територіальної організації соціальних, політичних, економічних та інших процесів, спрямований на практичне застосування тих можливостей і переваг, які випливають з територіального поділу сучасних суспільств» [5, с. 46]. На наш погляд, таке трактування є досить узагальненим, але при цьому воно виражає загальну сутність цього процесу.

Г. Щедрова наголошує, що регіоналізм базується на «урахуванні національних, економічних, етнополітичних та інших особливостей, притаманних певному регіонові тієї чи іншої країни, політиці, спрямованої на об'єднання груп певного регіону, залежних один від одного в економічному, політичному та воєнному аспектах» [13, с. 159]. Автор наголошує на політиці об'єднання територій на основі певних особливостей, але при цьому не наголошує на інструментах цієї політики.

О. Стегній та М. Чурілов трактують поняття «регіоналізм» як «прояв відмінностей між регіонами в характері суспільних відносин, економічного рівня розвитку, чисельності населення та його складу, соціальної диференціації та поділу праці» [11, с. 10]. Але, на наш погляд, таке трактування не відображає сутності самого регіоналізму, а характеризує вже існуючі територіальні об'єднання, що мають певні відмінності соціально-економічного розвитку.

Оскільки питання регіоналізму є міждисциплінарними, то його визначають і як політичну концепцію або як політичну ідеологію. Так, Т. Козак наголошує, що регіоналізм – це «політична концепція, що відслідковує та обґрунтовує передачу якомога більшого обсягу політичних прав та повноважень регіональним органам влади, перерозподілу владних функцій між центром та регіонами на користь останніх, а також як організовану суспільно-політичну діяльність, спрямовану на практичну реалізацію цієї концепції» [4, с. 62]. Схожої точки зору дотримується Е. Топалова, визначаючи регіоналізм як «громадсько-політичний рух або відповідну систему ідеологічних орієнтацій, де метою є ствердження регіонів як суб'єктів політичних та управлінських відносин, розширення повноважень регіональних органів влади» [12, с. 109].

На думку І. Яковюка, регіоналізм слід розуміти як «політичну ідеологію, яка закликає до передачі групі осіб, що компактно проживають на певній території, прав автономії на підставі історичної, культурної і мовної спорідненості, що в сукупності характеризують етнічну приналежність. Регіоналізм може стояти у витоків процесу регіоналізації, надаючи йому специфіки, що полягає у наполегливому вимаганні владних повноважень і окремих прав» [14, с. 128].

С. Маковський тлумачить поняття регіоналізму як «ідеологію, теорію і практику набуття регіонами суб'єктності, з одного боку, у формі повноважень, сфер відповідальності та особливої ролі у загальному контексті держави та, з іншого боку, у формі виділення регіонального рівня управління у рамках системи державної влади в країні» [7, с. 45].

І. Свида визначає регіоналізм як «різноманітні форми соціальної, етнічної та культурної самоідентифікації населення територій, що проявляються в традиціях, ментальності, діях та інших особливостях, спрямованих на забезпечення переваг для окремої взятої території (регіону)» [10, с. 159]. У даному визначенні автор акцентує увагу не на територіальних кордонах, а на самоідентифікації його населення, при цьому не наголошує на забезпеченні переваг такої території.

Необхідно зазначити, що при дослідженні дискурсу щодо сутності поняття «регіоналізація» встановлено, що інколи науковці ототожнюють його з «регіоналізмом».

Висновки з проведеного дослідження. Отже, проведене дослідження дало можливість з'ясувати, що існують наступні твердження авторів щодо взаємозв'язку понять «регіоналізація» та «регіоналізм»: по-перше, ототожнення понять «регіоналізація» та «регіоналізм» і використання їх як синонімів; по-друге, регіоналізм походить від регіонів, а регіоналізація є відповіддю на це центру; по-третє, регіоналізація є процесом, що розвиває прояви регіоналізму.

На наш погляд, ці поняття необхідно розмежовувати відносно того, що регіоналізм походить від регіонів, а регіоналізація від центру. Потрібно наголосити, що існує так званий «висхідний» регіоналізм, коли ініціатива походить «знизу – вгору» та «низхідний» регіоналізм – «зверху – вниз». Не заперечуючи, що регіоналізація є процесом, суперечливим є те, що регіоналізація породжує регіоналізм.

Дослідження показало існування чималої кількості синтетичних визначень понять «регіоналізація» та «регіоналізм».

Науковий дискурс етимології поняття «регіоналізм» дає можливість констатувати, що регіоналізм є полісемантичним поняттям та може розглядатися, як:

- практика перерозподілу певних владних повноважень між центральним і місцевим рівнями, тобто децентралізація владних повноважень; різномірні процеси, сутність яких полягає в утворенні регіонів;

- природний принцип територіальної організації соціальних, політичних, економічних та інших процесів; різноманітні форми соціальної, етнічної та культурної самоідентифікації населення територій;

- рух, спрямований на захист етнічних, мовних, релігійних прав у межах регіональних об'єднань; комплексна стратегія соціально-економічного розвитку регіонів та країни в цілому;

- політика об'єднання територій на основі певних особливостей; громадсько-політичний рух; політика врахування національних, економічних, етнополітичних та інших особливостей; система ідеологічної орієнтації, політична ідеологія, теорія і практика набуття регіонами суб'єктності.

На наш погляд, «регіоналізація» є процесом, а регіоналізм, перш за все, необхідно розглядати як явище. Отже, регіоналізм – це ідеологічна концепція, що передбачає розширення повноважень та відповідальності регіонів, набуття регіонами, які можуть і не співпадати з офіційними адміністративними кордонами, суб'єктності та конкурентоспроможності на світовому ринку. Напрями дії відповідних процесів можуть ініціюватися як від регіонів, так і від центру. Новий регіоналізм створює сприятливі умови для інтеграції регіонів з різним рівнем соціально-економічного розвитку у світову економіку, підвищує їх конкурентоспроможність та сприяє створенню взаємовигідних відносин із державою, іншими регіонами та світовим ринком в цілому. Регіони, набуваючи нових ознак суб'єктів, просувають свої інтереси та пріоритети, стають більш самостійними економічними одиницями, залишаючись відкритими для подальшої європейської інтеграції. Але, при цьому регіоналізм не повинен нести загрозу суверенітету та цілісності державного устрою.

Подальших теоретико-методологічних досліджень вимагає категоріальний апарат у частині уточнення сутності поняття «регіоналізація», а також обґрунтування управлінських та економічних детермінант становлення нового регіоналізму в Україні.

Література

1. Бойко-Бойчук О. Практикум ефективної влади : Стратегії впровадження адміністративної реформи на місцевому рівні / О. Бойко-Бойчук, А. Хорунжий ; ЦСЕРУП, ООО «Ксінакс». – Миколаїв : Атол, 2002. – 188 с.
2. Бутко М. П. Архітектоніка конкурентоспроможності регіонів України в контексті євроінтеграції : монографія / М. П. Бутко. – К. : АМУ, 2016. – 452 с.
3. Варналій З. С. Регіональна політика України : нові умови, нові вимоги / З. С. Варналій // Стратегічні пріоритети. – 2007. – № 1(2). – С 141-149.
4. Козак Т. М. Європейська інтеграція та проблеми регіонів: навчальний посібник / Т. М. Козак. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2008. – 236 с.
5. Кучера Т. М. Суперечності розвитку сучасного регіоналізму: чинники, детермінанти та механізми / Т. М. Кучера // Мультиверсум. Філософський альманах : зб. наук. праць. – К., 2007. – Вип. 62. – С. 45–53.
6. Макарычев А. Влияние зарубежных концепций на развитие российского регионализма: возможности и пределы заимствования [Электронный ресурс] / А. Макарычев // Ярославский государственный ун-т. – Режим доступа: <http://kennan.yar.ru/materials/profi%202/part1/sect45.htm>
7. Маковський С. О. «Регіон», «регіоналізм», «регіоналізація» в європейському контексті: у пошуку оптимальної наукової дефініції / С. О. Маковський // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – Випуск 118, (частина I). – 2014. – С. 35-50.
8. Машбіц Я. Г. Парадигмы целостной географии / Я. Г. Машбіц // Новое мышление в географии. – М. : Наука, 1991. – С. 14-25.
9. Мирна Н. В. Сучасні тенденції регіоналізації та її роль в європейських інтеграційних процесах [Електронний ресурс] / Н. В. Мирна // Державне будівництво. – 2013. – № 1. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/DeBu_2013_1_34.pdf
10. Свида І. В. Актуальні тенденції регіоналізації та їх роль в інтеграційних процесах / І. В. Свида // Науковий вісник Мукачівського державного університету. – 2015. – № 13. – С. 157-160.
11. Стегній О. Регіоналізм в Україні як об'єкт соціологічного дослідження / О. Стегній, М. Чурілов. – К. : Знання, 1998. – 217 с.
12. Топалова Е.Х. Особливості вітчизняної та європейських моделей регіоналізації / Е.Х. Топалова // Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології : Збірник наукових праць. – 2011. – № 1 (4). – С. 107-115.

- 13.Щедрова Г. П. Особливості формування регіональної політики на сучасному етапі / Г.П. Щедрова // Регіональна політика в Україні: стан та перспективи розвитку : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. – Х., 2000. – С. 159-160.
- 14.Яковюк І. В. Правові основи інтеграції до ЄС: загальнотеоретичний аналіз : монографія / І. В. Яковюк. – Х. : Право, 2013. – 760 с.
- 15.Keating M. Is there a regional level of Government in Europe? / M. Keating // *Regions in Europe* / Edited by P. le Galèsand and C. Lequesne. – London: Routledge, 1998. – P. 11-29.
- 16.Keating M. The European Union and the regions / Michael Keating, James Barry Jones. – Oxford: Clarendon Press, 1995. – 306 p.
- 17.Puhle H.-J. Regions, regionalism, and regionalization in 20th-Century Europe [Електронний ресурс] / Hans-Jürgen Puhle // 19th International Congress in historical sciences. – Режим доступу: <http://www.oslo2000.uio.no/program/papers/s9/s9-puhle.pdf>

References

1. Boiko-Boichuk, O. and Khorunzhyi, A. (2002), *Praktykum efektyvnoi vldy: Stratehii vprovadzhennia administratyvnoi reformy na mistsevomu rivni* [Workshop on Effective Power: Strategies for implementing administrative reform at the local level], TSERUP, Mykolaiv, Ukraine.
2. Butko, M.P. (2016), *Arkhitektonika konkurentospromozhnosti rehioniv Ukrainy v konteksti ievrointehratsii* [Architectonics of the competitiveness of ukrainian regions in the context of Eurointegration], AMU, Kyiv, Ukraine.
3. Varnalii, Z.S. (2007), "Regional policy of Ukraine: new conditions, new requirements", *Stratehichni priorytety*, vol. 1, pp.141-149.
4. Kozak, T.M. (2008), *Yevropeiska intehratsiia ta problemy rehioniv* [European integration and regional problems], Vydavnychiy tsentr LNU im. Ivana Franka, Lviv, Ukraine.
5. Kuchera, T.M. (2007), "Contradictions in the development of modern regionalism: factors, determinants and mechanisms", *Multyversum. Filosofskyi almanakh: zb. nauk. prats*, no. 62, pp. 45-53.
6. Makarychev, A.S. (2003), "Global and local: the changing role of the state in the management of spatial development", *Politicheskaya nauka: prostranstvo kak faktor politicheskikh transformatsiy : sb. nauch. tr.*, pp. 314-326.
7. Makovskyi, S.O. (2014), "'Region", "regionalism", "regionalization" in the European context: in search of an optimal scientific definition", *Aktualni problemi mizhnarodnykh vidnosyn*, vol. 118 (I), pp. 35-50.
8. Mashbits, Ya.G. (1991), "Paradigms of integral geography", *Novoye myshleniye v geografii*, pp. 14-25.
9. Myrna, N.V. (2013), "Modern tendencies of regionalization and its role in European integration processes", *Derzhavne budivnytstvo*, no. 1, available at: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/DeBu_2013_1_34.pdf (access date November 02, 2017).
- 10.Svyda, I.V. (2015), "Current trends of regionalization and their role in integration processes", *Naukovyi visnyk Mukachivskoho derzhavnoho universytetu*, no. 13, pp. 157-160.
- 11.Stehni, O. and Churilov, M. (1998), *Rehionalizm v Ukraini iak obiek sotsiologichnoho doslidzhennia* [Regionalism in Ukraine as an object of sociological research], Znannia, Kyiv, Ukraine, 217 p.
- 12.Topalova, E.Kh. (2011), "Features of domestic and European models of regionalization", *Aktualni problemy derzhavnoho upravlinnia, pedahohiky ta psykholohii : Zbirnyk naukovykh prats*, no. 1, pp. 107-115.
- 13.Shchedrova, G.P.(2000), "Peculiarities of the formation of regional policy at the present stage", *Rehionalna polityka v Ukraini: stan ta perspektyvy rozvytku* [Regional policy in Ukraine: the state and prospects of development], Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia [international scientific-practical conference], Kharkiv, Ukraine, pp.159-160.
- 14.Yakoviuk, I.V. (2013), *Pravovi osnovy intehratsiyi do YES: zahalnoteoretychnyi analiz* [Legal basis of integration in the EU: general-theoretical analysis], monograph, Pravo, Kharkiv, Ukraine, 760 p.
- 15.Keating, M. (1998), "Is there a regional level of Government in Europe?", *Regions in Europe*, Routledge, London, England.
- 16.Keating, M. and Barry, James Jones (1995), *The European Union and the regions*, Clarendon Press, Oxford, England.
- 17.Puhle, H.-J. (2000), "Regions, regionalism, and regionalization in 20th-Century Europe", *19th International Congress in Historical Sciences*, available at: <http://www.oslo2000.uio.no/program/papers/s9/s9-puhle.pdf> (access date November 02, 2017).

Рецензент : д.е.н., професор ПВНЗ «Міжнародний науково-технічний
Університет імені академіка Юрія Бугая» В.Ю. Худoley